

Библиотека
Поїлег ѿреко свеїа
к њ и і а 17

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА

*Овај пројекат је подржало
Министарство културе и информисања Републике Србије.*

Фотографије коришћене из легата Радована Поповића
у Народној библиотеци Србије.

Приредио Радован Поповић © 2021

Copyright © 2021 за Србију, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрена издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

**СРПСКА
ЕПИСТОЛАРНА
АНТОЛОГИЈА
20. ВЕКА**

Приредио
Радован Поповић

Уводна напомена

„Нико од писаца које ја знам није толико прелиставао и читао историје, биографије, писма, писма, писма... као Иво Андрић” (Душан Матић).

Епистоларна књижевност вазда је занимљиво али и значајно штиво – штиво за читање и проучавање „саобраћаја међу људима од пера”... Тзв. ковертирана књижевност у свету је одвајкада развијена, негована најчешће као нека врста разговора или расправе о филозофији живота и рада, али и сасвим личним, најчешће емотивним питањима писмописца. Чувена су Волтерова, Гетеова, Кафкина писма, између осталог. Кафка је на пример, кажу његови биографи, писао три писма дневно...

Наши најчувенији писмописци у 20. веку су, пре свих, Лаза Костић и Исидора Секулић. Они су у својим епистолама без устручавања отварали душу и исповедали се о животним мукама, најчешће, породичним недаћама, дружењима и пријатељствима, али и о муци писања својих књига. У нашој међуратној књижевности писање писама, такорећи, свакодневно, практиковали су надреалисти, посебно Марко Ристић.

Писма српских писаца 20. века откривају нам драгоцене податке о људима али и о друштвеним збивањима и догађањима. Некад су то прави мали есеји. Има писаца који су уживали у епистоларним исповедањима, попут у свету епистоларног међусобног исповедања Андре Жида и Роже Мартен ди Гара. У нас би то могло бити исповедање Миодрага Булатовића и Мирка Ковача или Исидоре са мноштвом кореспондената са којима је одржавала блискост до краја живота. Ова књига је, у ствари, српски епистоларни роман, у фрагментима, од почетка до краја века, а писали су га писци различитих естетских и етичких опредељења, али често сасвим искрено, без остатка.

Модерна технологија (телефон, интернет) уништила је писмо као средство комуникације међу људима, па и писцима. Тако се губе драгоцени трагови уопште о животу...

Иво Андрић

(Долац, Травник, 1892 – Београд, 1975)

Иво Андрић – Војмиру Дурбешићу

Загреб, 2. XI 1912.¹

Казалишна 2. XI 1912.

Неписање није моја прва врлина, али ни последња. Благодаран сам ти на сећању. Живот се већ отрцао: друштва и женскиње и све и све ко и у Сарајеву. Не знам да ли да дођем у децембру на пар дана у Беч? Нешто би требало. Јер овако кад не спавам ја седим, а кад не једем ја чаврљам, не знам богами шта ће да бидне с наше литературе? Озбиљно: моја одвратност према писму је толика да осим немира и љубавних писама (а то је исто) не пишем ништа, нека се бог смилује и мени и несрећној нашој литератури! Љутим се ако не пишеш. Да ли да дођем малко? Да ли ће много да кошта?

Грли те Иво

Иво Андрић – Војмиру Дурбешићу

Загреб, 30. XII 1912.²

Драги!

Твоји топли поздрави и самоћа каванског преподнева казују да треба да ти пишем, а лепота дана, који прођоше у пријатељству даје ти право и мени дужност, да знаш како живим, дакле ово писмо и нема друге сврхе до: божићног пољупца (закашњелог, као све код мене!) и ако оно већ мора да неког заклипсаје (тако смо далеко!) онда нека зај... мене, мене и моју глупу газдарицу Кроатију. Тужну лепоту бохемског божића нека ти каже овај папир, прост и кредитован у келнера с два крајцара. Не знам да ли се у Бечу овако виртуозно гладује, али да се на божић гладује не верујем. – А има видиш, ствари у животу за које сви мисле да су тужне, а оно ипак нису. Ево: ја у овај час ни у дубини својој не жалим прошле божиће: било је лепо, али их, бога ми, не жалим!

Постоји горко задовољство просјака у децембарско поподне, постоји жалосна срећа кад се гази мокрим плочником, на бадње вече, а из свих се

1 Разгледница с адресом: Herr Vojko v. Durbesich, stud. phil., Wien. Universität. Писана је у загребачкој Казалишној кавани, тадашњем окупљалишту литерата. На слици је колорирани портрет Доситеја Обрадовића.

2 Датум према жигу поште Загреб: 912 DEC 30. Писмо с адресом на омоту: Vojko pl. Durbešić, stud. phil., Wien IX.

прозора смеју окићене јелике, мене бије ситна киша и гуши магла, а над целим градом света ноћ у којој грађани једу, пију, славе бога и јашу гојне жене. А на божић свечани заједнички ручак у кавани: бела кава, четири кифле и сто и један грабанцијашки виц.

Ко зна је ли Хрватска најмизернија земља у Европи, али ја знам, да је Загреб најбедније место у Хрватској, јер ми, мрки и озбиљни синови с Југа, не можемо да нађемо смисла овом црвоточном и алкохоличном граду, где ма-сна јела успављују дух и где вино очи вара. Овде се за годину дана постаје животиња, бестиа заграбиенсис, а за двије шпиун. Ово моје кристкиндско¹ расположење не има се тумачити „онамо” да сам љут јер сам гладан, о не! и након три пара крањских кобасица и хрватског вина ја остајем истог мишљења!

Него: ово моје писмо не смеш после моје смрти да штампаш ма колико наваљивали моји биографи, јер ми онда Загребчани не би никад подигли споменика и јер би у хрв. читанци „за више разреде средњих училишта” стајало овако: „Ради неуредна живота пао је наш пјесник у живчану болест и све се више – на жалост – сусрећемо с песимистичком живом у његовој појезији.”...

Ово су вицеви.

Али се, кунем својом душом да ме овај град неће покопати, ни овај живот свладати!

Буди добар и пиши како живиш, шта радиш,
воли те и поздравља Иво Андрић

Иво Андрић – Војмиру Дурбешићу

Загреб, 22. I 1913.²

Драги мој!

Не знам који је ово пут да почињем да ти пишем. Почнем, не довршим и подерем. А ти можда волиш да ти пишем. Тешко је писати: живот је овако ведрији, него што се и види, а камо ли него што се да написати. Ово живот није, умирање није, него стално трзање нерва, тужна и жута оловност недостојна живота и чекање смрти, која неће доћи и тражење живота, кога нема. Мој живот улази у своје трагично. Људи, који су са мном откинута – о, ова реч дубока имала би свој мрки смисао само да ти је протумачити касно у ноћи, у пустој кавани, коначно (1 нечитка ријеч у загради) су и расути и трајно болни.

Прво несрећно јутро, студено и грешно у граду овом без милости ударило је границу између мене, који сам и мене, који сам био; откинуо сам се и

1 Кристкиндско, божићно (од њем. Christ, Крист, и kindlich, дјечји).

2 Писмо с адресом на омоту: Vojko pl. Durbesich, stud phil., Wien IX., Marianengasse 30. II. 22. Жиг поште Загреб: 913 JAN 27.

тешко мени. Мора да ти није стран овај осећај: лагано заборављаш (туго!) и лагано те заборављају. – Имам осећај да сам тако у нашем граду заборављен и волим га сретном љубави, волим и заборављам. Ја мислим, да свака треба да остане у свом граду: путовати, али у свом граду трајно остати, ја мислим да свакоме требају две милосне руке, два добра крила у сумрак, ја мислим да свака треба да има своју кућу (о, наша стара кућа, на којој голубови гучу!). Ја, и ови са мном ми тога немамо, ми смо насмејани проклетници и наша је улица и кавана, ми се трујемо по јавним местима, једемо храну, која није за нас кухана (мајчино милосно питање!) и спавамо по постељама, које су обешчашћене (о, једина радосна белина јастука и нежност кућног душека!) и пијемо из чаша, које су заражене а руке, које нас милују миловале су и друге и миловаће и друге (о, прошле, чедне љубави у мрачној махали, где дрхте фењери!). Још једини излаз води даље на запад и дубље у грех и страдање и болест, а пута натраг на исток и „кући” нема и никад више милости и никад више чедности незнања ни тишине нехтијена и лепоте мира. Али нека!

Проћи ћу светом убијен и уклет, са стаклом несрећних година на очима, болан и задајући бол, расипајући златну душу и убијајући проклето тело. Живот је прешао на црно поље, па хвала богу, ја љубим своју таму и попуњавам кор својих греха.

А преко свега смех!

Нечедни, супериорни, гласни смех, шамар онима који сажалевају и маска очајном, болу увређеног. Зато и ово писмо не дај биографима, ово је теби: да се забављаш и насмејеш, јер знаш све је ово лаж и ја сам се шалио... здраво сам и добро, које и теби од бога желим. Тек ме зове судбени стол као сведока у велеиздајничкој парници против. М. Пијанића.¹ Ти добро знаш да ја немам ништа с том несрећном политиком; не знам, који је ово ђаво.

Поздрављам те и волим и очекујем да пишеш.

Твој

Иво Андрић

1 Погрешно, треба бити Пјанић. Милош Пјанић, ученик седмог разреда сарајевске гимназије који је 20. децембра затворен због ширења забрањеног београдског ђачког листа „Препород” (1913. г. је осуђен на три мјесеца затвора). У истражном поступку преслушано је око 150 ученика, међу њима и Андрић.

Иво Андрић – Војмиру Дурбешићу

Загреб, 25. IV 1913.¹

Драги пријатељу!

Живот је задње вријеме тако наопако почео да ти нисам могао никако одговорити на твоје лепе карте. А било је суђено да се све окурни једном страшном катастрофом. Усред таква живота приспео је пре једно седам дана овамо Драг. Радовић,² скршен страшном (наследном) неурастенијом и гоњен манијом прогонства, а пред два дана, авај, а пред два дана остависмо га само мало насамо и пререза жиле на рукама и скочи кроз прозор на плочник. Драги мој, ова два дана што их пролежах у својој соби или пробдох над постељом драгог пријатеља, ова два дана дадоше боју мом животу. У знаку лудила и самоубојства, креће се наша генерација. И шта је ово што плете мрежу око нашег мозга; и шта је ово што ми гура нож у руке и неодољиво заповеда да се свршава? Сад лежи у болници сломљен и дозива ме једва чујно и каже ми да га боли. Златни младић, шта је он скривио небу и земљи? И ко то тражаше његову смрт? То је оно што ми је притисло мозак и стегло срце, апсурдна несрећа, кад се хоће да живи и силом отварају очи и развлаче усне у осмех, али прадјед у теби захтева да гинеш. „Гле у гресима сам зачет и у неправдама ме заносила мати моја.” – То је црни разлог смрти.

Као да ми је упропаштеним живцима требала још само ова несрећа. Од како сам жив нисам овако осетио близину смрти. Молим се својој доброј звезди да ме изведе из овог живота без излаза, где преостаје лудило и самоубиство и да ми да час истинског мира и великог стварања.

Нека нам бог буде милостив!

Буди добар и пиши ми како си и шта радиш.

Воли те и поздравља Иво Андрић

Загреб 25. IV 1913.

Иво Андрић – Војмиру Дурбешићу

Загреб, 5. V 1913.

Мој драги пријатељу!

На твоје цењено писмо поручујем да је Радовић јако добро; седим с њим и на рачун његова самоубиства правим вицева. Иначе твоје писмо греша

1 Писмо с адресом на омоту: Vojko pl. Durbešić, stud. phil., Wien, Universitat. Марка поништена жигом загребачке поште: 913. APR. 26.

2 Драгутин Радовић, сарајевски пјесник рођен 1893, који је заједно с Андрићем био члан пјесничког круга Млада Босна. За вријеме Другог свјетског рата студирао је у Паризу и Бордеауху.

проти наше литературе, јер ево: јучер почех писати своје „поглавље о мржњи” и затрован, вређан, гоњен, мржен и неваљан као нико бијах правом штимунгу, кад стиже твој љубичасти лист и би ми као да ме неко узне за руку и каза ми нешто лепо, како ми није одавно нико казао, одавно, одавно, још Мати или госпођица моја. – И мржњи нема места; узимам те под руку и причам ти своје девето поглавље о мржњи: На моје поглавље о љубави долази одмах оно о мржњи. У мени љубав, велика, задоцнела, несрећна, а око мене мржња. Знаш: мржња свих с којима долазим у додир, мени непозната мржња малих, ситних људи, којима туђа радост не да спавати и туђа срећа трује хлеб и воду и туђа снага узнемирује душу.

Зашто је толико оних који ме мрзе, драги мој? И шта хоће људи? – Пакосни, зли људи уносе прсте у мој живот и мрзе га и нагоне ме да се повлачим у своју собу и да живим сам и жалостан. Подмукли људи с којима сам се растао, поджигу мржњу, коју – од страха – прикриваху док беху са мном, пишу ми простачка писма и трују живот; и жене с којима не хтедох ништа да имам, одбијене у четири ока и постићене без сведока хрдају и говоре о мени лаж, погану, женску лаж; и остављене девојке, с модрим колутима око очију долазе ми у сну и пљују у лице. Грозно ми је. Та мржња свих је толика да ми не да спавати и да ме глава боли од ње. – Има нас, којима љубав није суђена, који смо с печатом сотониним на челу, који познамо само једну радост: радост победе! – Па ипак признајем: осим својих греха не мрзим никога.

Сад знаш како сам ти благодаран на љубави, буди уверен да имам једно лепо место у души за твоје пријатељство. – У Беч не могу. Задужио сам се грдно; не бих могао ни путна трошка смоћи. А бог зна колико бих волео да се видимо и говоримо. Него би се прије ферија негде могли наћи. У Босни (туго и срамото!) ми се неће, па бих радо провео један месец у Далмацији, па би ти могао о томе упитати нашег пријатеља г. Шкурлу, где би се могло јевтино становати? Кажи му, да буде добар и да ми пише о том, јер ја морам на море и на село; нерви ми чине последњу услугу, трујем се прашцима, а глава трајно боли и сан ми не личи на сан.

Пиши ми о свему што знаш и намераваш, који дан кад будем бољи писаћу ти о стварима, које ће те интересовати. Прими ову епистолу о мржњи и буди уверен о мојој љубави. Поздрави и г. Шкурлу.

У Загребу 5. 5. 1913.

Иво Андрић

P.S.

Касно је али још ово: Цинизам није никад темељна нота човјека; зло је али ипак нема дана да се у нама не јаве: тепање женске љубави или оргуље с мајске побожности. За то се и живи.

Adieu!